

Ю.І. Щесняк
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Савчук І. І.

Геометричні номінації у семантичному просторі сучасної англійської мови: семантико-когнітивний вимір

Одним із основних напрямів мовознавства є когнітивна лінгвістика. Проблему когнітивної лінгвістики досліджували вчені О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова, З. Д. Попова, Н. А. Кобріна та інші визначні мовознавці.

У другій половині 20-го ст. все більше уваги вчених Дж. Лакоффа, І. А. Мельчука, В. Б. Касевича, У. Чейфа та ін. надається вирішенню проблем, пов'язаних з дослідженням семантичної сторони мови.

Цим зумовлена **актуальність** даної роботи, яка полягає в дослідженні та аналізі лексико-семантичного поля геометричних номінацій в англійській мові.

Об'єктом дослідження є геометричні номінанти в англійській мові.

Предметом даного дослідження є семантичний простір геометричних номінацій в англійській мові.

Дослідження вимагає вирішення таких завдань:

- 1) дослідити теоретичні засади вивчення геометричних номінацій в англійській мові;
- 2) розглянути питання когнітивної лінгвістики та основних когнітивних процесів: категоризації та концептуалізації;
- 3) з'ясувати, що представляє собою теорія номінації у мові та мовленні з позиції когнітивної лінгвістики;
- 4) провести семантичний аналіз геометричних номінацій англійської мови.

О.О. Селіванова дає визначення **когнітивній лінгвістиці** як одному із основних напрямів мовознавства, який розглядає мову як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, спрямований на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою дійсності та досвіду [8, с. 213].

Серед головних напрямків когнітивної лінгвістики слід відзначити, насамперед, **когнітивну семантику**. У сучасному мовознавстві когнітивна

семантика визначається як напрям когнітивної лінгвістики, який розглядає значення як ментальне явище, пов'язане зі способами отримання, збереження й обробки інформації людським мозком [8, с. 216].

Основними досягненнями даного напрямку когнітивної лінгвістики можна вважати розробки теорій **мовної категоризації** й **концептуалізації** [9, с. 240].

Категоризація світу людиною, на думку американського вченого Дж. Лакоффа, є найважливішою функцією свідомості, оскільки ця операція лежить в основі нормального функціонування нашого мислення, сприйняття, практичної діяльності та мовлення. Змінюючи уявлення про суть категорій і явище категоризації, ми змінюємо уявлення про світ [11, с. 5]. Російська дослідниця О.С. Кубрякова пише, що категоризація – це єдиний спосіб надати сприйнятому світові упорядкований характер [6, с. 96].

Термін **“концепт”** увів 1928 р. С. А. Аскольдов. Під концептом учений розумів мисленнєве утворення, яке заміщує нам у процесі думки невизначену безліч предметів одного і того ж роду [1, с. 267].

За Ф. С. Бацевич, **концепт** (лат. *conceptus* – думка, поняття) – термін, уведений для пояснення процесів мислення і пов'язаний з одиницями ментальних і/або психічних ресурсів людської свідомості; оперативна одиниця пам'яті й усїєї картини світу (зокрема мовної); смисли, якими оперує людина в процесах мислення і які віддзеркалюють зміст досвіду і знань, результатів усїєї людської діяльності, а також процесів пізнання світу у вигляді певних квантів знання [2].

Концепти існують у ментальному лексиконі людини. Утворення їх і є основною формою роботи мозку з інформацією. Вони матеріалізуються за допомогою мовлення. Мовними відповідниками концептів є слова, морфеми, усталені словосполучення [4, с. 86-92].

Повний лінгвістичний опис лексичних одиниць мови неможливий без звернення до теорії номінації.

Теорія номінації пов'язана, насамперед, із з'ясуванням того, як співвідносяться між собою понятійні форми мислення, яким чином створюються, закріплюються і розподіляються найменування за різними фрагментами об'єктивної реальності [3, с. 62].

Теорія номінації є галуззю мовознавства, яка вивчає структуру актів найменування [5, с. 336]. Предметом теорії номінації є вивчення та опис загальних закономірностей утворення мовних одиниць, взаємодії мислення,

мови і дійсності в цих процесах, ролі людського чинника у виборі ознак, що лежать в основі номінації, дослідження мовної техніки номінації – її актів, засобів і способів, побудова типології номінації, опис її комунікативно-функціональних механізмів і т. д [7].

Семантичне дослідження геометричних номінації в англійській мові показало, що семантичне поле геометричних номінацій в англійській мові представлене широким спектром категорій (“об’єкт”, “дія”, “ознака”) та субкатегорій (“найпростіші геометричні фігури”, “многогранники”, “тіла обертання”, “властивості геометричних фігур”), які відображають форми геометричних фігур, їх властивості та функції, способи їх побудови, використання та призначення.

Сучасні значення геометричних номінацій суттєво відрізняються від похідних за семантичними ознаками. Наприклад, похідне значення геометричної номінації *point* – *minute amount, single item in a whole; sharp end of a sword, etc.* [12]. Сучасне значення номінації *point* – *a geometric element that has zero dimensions and a location determinable by an ordered set of coordinates* [10].

Похідне та сучасне значення лексеми *point* мають спільну семантичну ознаку “розмір” (*minute amount, zero dimensions*).

Сучасне геометричне значення номінації *point* втратило семантичну ознаку у видовій семі “кінець” *гострий* (*sharp end*), та набуло нових семантичних ознак:

- 1) “елемент” геометричний (*geometric element*);
- 2) “місцеположення” обумовлене набором координат (*location determinable by an ordered set of coordinates*):

Похідне значення геометричної номінації *line* – *linen thread, string, line* [12]. Сучасне значення – *a straight or curved geometric element that is generated by a moving point and that has extension only along the path of the point* [10].

Лексема *line* втратила семантичне значення “тканина” льняна (*linen thread*) та набула нових семантичних ознак:

- 1) “елемент” геометричний, прямий або похилий (*straight or curved geometric element*);
- 2) “точка”, що рухається (*moving point*).

Похідне значення геометричної номінації *segment* – *a strip or piece cut off, strips of colored cloth* [12]. Сучасне – *a part of a straight line between two points* [10].

Значення лексеми *segment* зберегло семантичну ознаку “частина” (*part, strip, piece*), але втратило семантичну ознаку “тканина” кольорова (*colored cloth*).

Такі зміни пояснюються тим, що відбувається безперервний когнітивний процес та набуття досвіду людиною, що фіксується у формі мовного знака і лежить в основі акту номінації.

Семантичний аналіз геометричних номінацій також показав, що синоніми до геометричних номінацій об’єднані в семантичні групи за спільними семантичними ознаками як, наприклад, “розмір” (*маленький*), “форма” (*круглий, квадратний*), “дія” (*вимірювати, ділити, поєднувати*), “висота” (*найвищий*), “кількість” (*три чи більше*).

На приклад, лексичні одиниці *acute, astute, keen, pointed, sharp* об’єднані в семантичну групу “**гострий**” за спільною семантичною ознакою “*гострота*” (*sharpness, sharp, keen*):

acute – characterized by **sharpness** or severity [10].

astute – having or showing an ability to notice and understand things clearly: **mentally sharp** or *clever* [10];

keen – having a **sharp** cutting edge or point [13]; *quick to understand* [13];

pointed – **sharp**; cutting [10].

sharp – having a thin **keen** edge [10].

Прикметники *astute, keen* відрізняються від домінанти групи *acute* за семантичною ознакою у видовій семі “*розумові здібності*” – кмітливий, розумний (*quick to understand, mentally sharp, clever*): *astute* – having or showing an ability to notice and understand things clearly: **mentally sharp** or *clever* [10]; *keen* – having a sharp cutting edge or point [13]; *quick to understand* [13].

Лексичні одиниці *apex, acme, apogee, climax, crest, pinnacle, top, summit, zenith* об’єднані в групу “**вершина**” за семантичною ознакою “*висота*” – високий, найвищий (*uppermost, highest, high*):

домінанта семантичної групи *apex* – **the uppermost point** [10].

acme – the **highest** point of something [10];

apogee – the farthest or **highest** point [10];

top – the **highest** point, level, or part of something [10];

summit – the **highest** point of a mountain [10];

Лексеми *apex* і *climax* відрізняються за семантичною ознакою у видовій семі: “частина” найцікавіша, найбільш захоплююча (*the most interesting and exciting part*): **climax** – *the most interesting and exciting part of something: the high point* [10].

Слова *apex*, *crest*, *pinnacle*, *zenith* різняться за семантичною ознакою у родових семах:

1) “вершина пагорбу, хвилі” (*point of a hill or wave*): **crest** – *the highest part or point of something (such as a hill or wave)* [10];

2) “гірська вершина” (*mountain top*): **pinnacle** – *a high mountain top* [10];

3) “вершина досягнута сонцем або місяцем” (*point reached by the sun, moon*): **zenith** – *the highest point reached in the sky by the sun, moon, etc.* [10].

Дані здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок, що сучасні значення геометричних номінацій суттєво відрізняються від похідних за семантичними ознаками. Це можна пояснити безперервним пізнавальним процесом та набуттям досвіду людиною, що фіксується у формі мовного знака і лежить в основі акту номінації. Синоніми до геометричних номінацій об’єднані в семантичні групи за спільними семантичними ознаками як, наприклад, *розмір, форма, дія, висота, кількість, рівність*. Таким чином, робимо висновок, що акт номінації - це пізнавальний акт, яким закріплюється у мові те, що було досягнуто людиною в процесі історичного розвитку.

Перспектива дослідження полягає в аналізі семантичного значення фразеологічних одиниць англійської мови, що включають геометричні номінації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность: антология / под ред. В. Н. Нерознака. – М.: Academia, 1994. – С. 264–270.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф. С. Бацевич. – Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/k>.
3. Вардзелашвили Ж. А. К вопросу о толковании термина "номинация" в лингвистических исследованиях: Славистика в Грузии. ТГУ. Выпуск 1. Тб., 2000. – С. 62-68.
4. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник / Ю. О. Карпенко. – Видавничий центр «Академія», 2006. – 336 с.
5. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М.: РАН, 1994. – 331 с.
6. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

7. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. П. Ярцева]. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.tapemark.narod.ru/les/336a.html>
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 4116 с.
9. Строченко Л. В. Основні напрями когнітивної семантики. Записки з романо-германської філології. – Вип. 241. – 2011. – С. 238-242.
10. Dictionary and Thesaurus – Merriam-Webster. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/>
11. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago – London: University of Chicago Press, 1990 – 632 p.
12. Online Etymology Dictionary. – Режим доступу: <http://www.etymonline.com/>
13. Oxford Dictionaries. – Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/>